

MÜREN BEYKAN

Çocuklar ve gençler için özgün edebiyat

Çocuk, nesne konumundan kurtulup edebiyatın öznesi olmaya başlayınca, edebiyatın bu önemli dalı da, yetişkin edebiyatının gölgesinden sıyrıldı. Alan, bir yandan kendi yazarlarını bir yandan yayıncılarını bu dönemde kazandı. Ahlakçı ve didaktik gelenekten uzaklaşan yazarlar evrensel temalara, ülke kültürünü yansıtan özgün öykülere önem verdiler

Türkiye 75 milyonu aşan nüfusuyla gelişen bir ülke. Uluslararası Yayıncılar Birliği'nin (International Publishers Association -IPA) bu ay açıkladığı Küresel Yayıncılık İstatistikleri'ne göre, yayıncılığın yanı sıra genel ekonomi ve ülke büyüklüklerini de dikkate alan "Dünyanın 20 En Büyük Yayıncılık Pazarı" listesinde Türkiye dünyada 13. sırada. IPA üyesi Türkiye Yayıncılar Birliği'nin (TYB) açıkladığı 2012 verilerine göre, Türkiye'de kişi başına yılda 6,4 kitap düşüyor. 2012 yılında 42,626 başlıkta 480 bini aşkın kitap üretildi. Bunların 15 bine yakını her tür edebiyatın da dahil olduğu kültür kitabı. Kültür kitaplarının Türkiye kitap perakende pazarındaki büyüklüğü 750 milyon dolar. Sayısal gerçek veri yoksa da, sözü edilen rakamların yüzde 30'unun çocuk ve gençlik kitaplarına ait olduğu ifade ediliyor. Yani sayısal olarak güçlü bir sektörden söz ediyoruz.

Türkiye'de yine TYB 2012 verilerine göre 1811 yayınevi, 6 bin kitabevi, 1112 kütüphane (bunların ancak 46'sı çocuk kütüphanesi) var. Yayınevlerinin de ancak 150 kadarının çocuk edebiyatı yayımladığı; gençlik edebiyatı yayımlayanlarınsa bir elin parmaklarını geçmediği varsayılıyor. Ancak yayın yelpazesini çocuk ve gençlik edebiyatı alanına genişleten yayınevlerinin sayısı son yıllarda büyük artış gösterdi. Yalnızca bu alana emek veren yayınevlerinin sayısı ise hâlâ çok az.

Gençlik edebiyatı çocuk edebiyatından bağımsızlaşıyor

Çocuk ve gençlerin çoğunlukta olduğu bir nüfusumuz var, dolayısıyla eğitim yayıncılığı büyük pazar payına sahip. Ancak ders kitabının devlet eliyle dağıtılması, dengeleri ciddi oranda değiştirdi. Olumlu gelişme, eğitim yayıncılığı ile edebiyat yayıncılığının, çok farklı iki yayıncılık alanı olarak kabul görmeye başlaması. Didaktik işlevle sahip eğitim kitapları ile dil, estetiği, edebi yaratıcılık gerektiren edebiyat kitapları ayrı ayrı başlıklar altında değerlendiriliyor; edebiyatın, eğitimde ancak çok dolaylı işlev üstlenebileceği tartışmaları artıyor. Öte yandan gençlik edebiyatı da, çocuk edebiyatından bağımsızlaşıyor ve önemli yapıtlarla kimlik kazanıyor. Farklı yaşların okuma gereksinimleri, daha gerçekçi belirleniyor. İlköğretim ve lise eğitiminde çocuk ve gençlik edebiyatının yaratıcı kullanımı için önemli adımlar atılmaya çalışılıyor.

Pazarlama ve dağıtım, sektörel yapının güçlenmesine paralel geliyor belki ama ülkenin her köşesine erişmek hâlâ ciddi sorun. Zincir kitapbevlerinde çocuk ve gençlik kitapları bölümleri özelleşiyorsa da yetersiz ve yalnız çocuk kitabı satan kitapbevleri, ne yazık ki, yok denecek kadar az. Ama sevindirici olan, ülkenin en büyük kitap buluşması Uluslararası İstanbul Kitap Fuarı'nda ve farklı illerdeki fuarlarda son yıllarda çocuk ve gençlik kitaplarının büyük ilgi görmesi.

Türkiye'de genel olarak edebiyatın temelleri, güçlü bir sözlü edebiyat geleneğine oturur. Türkçeli çocuklar da tekerlemeler, bilmeceler, masallar, efsaneler, destanlar gibi sözlü edebiyatın zenginliğiyle büyüdü. Çocuk edebiyatı, Osmanlı döneminde 1789 Fransız Devrimi'nin etkileriyle başlayan reformlarla öğretmen okullarına Batılı eğitim anlayışı girince gündeme gelmiş, Tanzimat döneminde Batı dillerinden çeviriler yapılmaya başlanmıştı. Cumhuriyet'in kurulması ve devrimlerin etkisiyle yeni toplumun ihtiyacı olan ideal bireylerin yetişmesini amaç edinen çocuk edebiyatı da,

ahlakçı ve didaktik söylemler biçimlendi ve "çocuk" idealize edildi. 1990'lara kadar süren bu uzun dönemde, çocuk edebiyatında daha çok yetişkin yazarlarının, çocukların da okuyabileceği kitapları yayımlandı. Resimli çocuk kitapları, genellikle Batılı eserlerin çevirisiydi, özgün illüstrasyon sanatı emekleme dönemindeydi. Gençlik edebiyatı örnekleri yok denecek kadar azdı. Ergenler, çocuk kitaplarından bir anda yetişkin edebiyatına geçiş yapmak zorundaydı.

Yayıncılığımızın gülen yüzü

Dünyada çocuk haklarının önem kazanması Türkiye'de de, çocuklar ve gençler için yazılan özgün edebiyat kitaplarının artmasına yol açtı. 1990'lardan sonra hızlı bir gelişmeyle, giderek kitaplar hem nicelik, hem de nitelik açısından güçlendi. Çocuk, nesne konumundan kurtulup edebiyatın öznesi olmaya başlayınca, edebiyatın bu önemli dalı da, yetişkin edebiyatının gölgesinden sıyrıldı. Alan, bir yandan kendi yazarlarını bir yandan yayıncılarını bu dönemde kazandı. Ahlakçı ve didaktik gelenekten uzaklaşan yazarlar evrensel temalara, ülke kültürünü yansıtan özgün öykülere önem verdiler. Yeni, genç yazarlar, temalardan karakterlere, anlatım dilinden üsluba, önemli değişime neden oldular. Metnini çocuk gerçekliğinden yola çıkarak, edebiyat kaygısıyla üreten yazarlar, özgün desen anlayışına sahip illüstratörler yetişti. Alana emek verecek editörlerin yetişmesinde az daha yolumuz olsa da, çocuk ve gençlik edebiyatına "yayıncılığımızın gülen yüzü" deniyor artık.

Türkiye'de çocuk edebiyatında büyük yol kattik: Ülke kültürünü evrensel vizyonla işleyen özgün bir edebiyat geliştirdi, mesajlı metinler eleştiriyor ve devletin 100 Temel Eser listesinin okullarda dayatılmasına karşı direniliyor; kitaplarımızı okullar, halk kütüphaneleri ve kitapçılar kanalıyla okurla buluşturabiliyoruz. Temalar çeşitlendi; okul öyküleri kadar aile sorunları, gizemli maceralar, psikolojik kurgular ve polisiye, gerçekçi romanların büyük grubunu oluşturuyor.

2011'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 26 ilimizde 6212 kişinin katılımıyla gerçekleştirdiği "Okuma Kültürü Haritası" bir gerçeği ortaya koydu: Türkiye'de okurların yüzde 90'ı roman okuyor; en çok macera kitapları seviliyor. Ve en çok "tavsiye ile" kitap seçiliyor. Ve bir gerçekse, harita çalışmasına ihtiyaç duymuyor: Eğitimciler okullarda önermek istemeseler de, fantastik ve büyüleyici gerçekçi eserler çocukların en sevdiği türlerden. Engin yaratıcılık gerektiren bu tür eserlerin büyük çoğunluğu da yabancı dillerden çevriliyor. Evet, dünya dillerinden Türkçeye çevrilmiş çocuk kitaplarının sayısı şaşırtıcı oranda. Yine de bu oranın son yıllarda yüzde 40'a gerilediği söyleniyor. Dünyayı merak etmekten vazgeçmiyorsak, bu gelişme sevindirici. Yayıncılığımızın gülen yüzüne çok yeni eklenen, "ben de varım" diyerek direnen "gençlik" edebiyatını selamlayarak noktalayalım derlememizi.

Not: Bu yazı Müren Beykan'ın 32. Uluslararası İstanbul Kitap Fuarı'nda Çinli Jieli Yayınevi'nin yayın yönetmeni Bai Bing'le söyleşisinin metninden derlenmiştir.